

Umění choreografie: vědět „co“ i „jak“

Pavel Šmok pětadesátiníkem

Pavel Šmok, foto archiv PKB

Pavel Šmok, tanečník, choreograf, režisér a pedagog, narozen 22. října 1927 v Levoči (Slovensko).

Pavel Šmok ovlivnil výrazně vývoj českého uměleckého tance 20. a 21. století; vedle vlastní rozsáhlé umělecké tvorby podporoval choreografické ambice tanečníků, s nimiž pracoval, a jako pedagog katedry tance Akademie múzických umění v Praze vychoval generaci českých choreografů. Jeho osobitý choreografický styl, jednoznačně rozpoznatelný, se stal v české choreografii svébytným fenoménem, ovlivňoval choreografické myšlení dalších českých choreografů a utvářel představu o české choreografii v zahraničí. Kontakty s divadlem navázal Pavel Šmok v mládí jako herec ochotnického souboru, v Praze po druhé světové válce např. v Divadle mladých pionýrů nebo v Divadle

{ }

Ivana Đukić,
Bohumíra Eliášová,
Marika Hanušová,
Lucie Holánková,
Leona Kubešová

Na Slupi. Významnou zkušenost znamenala herecká spolupráce s Emilem Františkem Burianem; v jeho divadle D vytvořil několik hereckých rolí (1950). Inspirativní podnět Burianova pojetí divadla a režijní práce se později projevil v choreografickém stylu Pavla Šmoka.

První profesionální angažmá získal Pavel Šmok v Armádní opeře, která byla ale v roce 1956 zrušena a Pavel Šmok se po krátkém působení v souboru Národního divadla v Praze stal členem baletu Divadla J. K. Tyla v Plzni. Tam vyvrcholila jeho interpretační kariéra, dostával taneční role v choreografiích rozličného stylového zaměření, pohybujících se od čistě taneční poetiky po moderně pojaté kreace, postavy širokého spektra, komické, charakterní, role princů i postavy starších hrdinů.

V letech 1958–60 působil jako šéf baletu v Ústí nad Labem, kde začala jeho choreografická kariéra; v následujících letech působil jako druhý choreograf ve Státním divadle v Ostravě vedle šéfa souboru Emricha Gabzdyla.

Důležitým předělem ve Šmokově kariéře se stalo založení souboru Balet Praha

Pavel Šmok na baletním sále v počátcích kariéry, foto archiv PKB

(původně Studio Balet Praha) v roce 1964. V něm měl prostor pro uskutečňování novátorských aktivit. Společně s Lubošem Ogounem, jehož se Šmokem pojilo podobné umělecké cítění, koncipovali soubor jako specificky taneční reakci na dobové dění malých studiových divadel. Nepočtený, nezávislý taneční soubor umožňoval oběma choreografům realizovat představy o podobě tanečního umění vyvázaného z područí literárních předloh a celovečerních divadelních forem; v něm mohli pracovat na vytvoření osobitého tanečního tvarosloví, pohybového kánonu, který byl schopen komunikovat jen prostřednictvím vlastních významů, odpovídajících výrazovému rejstříku tanečního média. V prostředí souboru mohli experimentovat se škálou tanečních pohybů a se způsoby jejich

vzájemného vázání, hledat osobité vazby mezi pohybem a dalšími fenomény (hudba, výtvarné umění). Pavel Šmok se v roce 1968 stal i uměleckým šéfem souboru.

V letech 1970–1973 působil jako šéf baletu v Basileji (Švýcarsko), kde nastudoval některé své dřívější práce, např. *Fresky*, *Poněkud černá koláž*, *Listy důvěrné*, a nově vytvořil např. choreografii *Don Juan* na hudbu Ch. W. Glucka, další ze svých kreací na hudbu Leoše Janáčka, *Sinfoniettu* (obě 1971) a *Šeherezádu* Rimského-Korsakova (1972). Vedle basilejského divadla pracoval také v Brně (*Glagolská mše* Leoše Janáčka, 1969), v Bernu (Švýcarsko), Norimberku a Darmstadtu v Německu (*Rossiniáda*, 1973; *Listy důvěrné*, 1975) a v Bratislavě (*Listy důvěrné*, *Pták Ohnivák* Igora Stravinského, 1973).

Po návratu do Československa zformoval malou skupinu tanečníků, která byla zpočátku součástí Městských divadel pražských (vystupovali v divadle Rokoko), od roku 1980 působili jako samostatný soubor s názvem Pražský komorní balet. V něm Pavel Šmok navázal na činnost v Baletu Praha a vytvořil z nového souboru jedinečné taneční seskupení, které získalo značné zahraniční renomé. Postavení souboru na domácí scéně sice bylo výsadní, jeho existenční podmínky však byly neutěššené a oficiální podpora malá. Pavel Šmok byl stěžejní tvůrčí osobností souboru, i když s ním choreograficky spolupracovali i další domácí a zahraniční umělci (soubor jako první v Československu nastudoval choreografii Jiřího Kyliána). Choreografická tvorba Pavla Šmoka kulminovala křesacemi, jež vytvořil pro tento soubor. Komunikaci choreografie s hudbou jako jeden ze stěžejních atributů Šmokova stylu podtrhla na počátku osmdesátých let spolupráce s několika komorními soubory, které vystupovaly živě při představeních Pražského komorního baletu.

Charakteristickou kvalitou Šmokova choreografického stylu bylo také zakotvení tanečního jazyka ve folklóru, nejen v případě choreografií, v nichž k tomu vybízela hudební předloha (*Sinfonietta* Leoše Janáčka, *Musica slovacca* Ilji Zeljenky), ale i jako nuance, zabarvení pohybu v méně přímočaré souvislosti. Jinou kvalitou Šmokova díla byl smysl pro komediální vyznění tance, zejména v kompozicích opřených o nechtěnou komičnost každodenního chování tanečníků (*Záskok*).

Český hudební slovník osob a institucí

Žáci Pavla Šmoka vzpomínají a gratulují

Na taneční katedře HAMU v Praze Pavel Šmok učil, vedl a inspiroval, řadu žáků. Někteří dnes pracují s tanečnicí, jiní s herci, dospělými i dětmi, profesionály i amatéry. Jedno však mají společné – velkou úctu, se kterou na svého učitele vzpomínají.

Bohumíra Eliášová

Když se řekne Pavel Šmok... vybaví se mi choreograf s charakteristickým, dodnes rozpoznatelným rukopisem a některé jeho choreografie, které považuji za nadčasové (např. moje oblíbené *Trio g-moll*).

Vypráví se mi hodiny choreografie, které začínaly vyprávěním vtípů. Vtip totiž v sobě koncentruje formu – má úvod, zápletku a pointu, jak nám bylo vysvětleno. Upřímně řečeno, v době studií jsem tento úvodní „rituál“ neměla ráda. O několik let později jsem nicméně zkoušky se svými tanečnicí zahajovala tím, že jsme se předháněli, kdo zná lepší nový vtip... A to se to pak zkoušelo!

No a ještě později jsem pochopila, jak dobrý byl učitel. Zpětně jsem se vracela k jeho hodinám, myšlenkám a radám, které nám předával. Pravdy, které jsem tehdy odmítala přijmout, dnes chápu jako cenné zkušenosti, které však lze skutečně pochopit až jejich vlastním prožitím.

Mám ráda tento jeho postřeh o choreografické profesi (a nejen o ní):

„Když je člověk mladý má plno nápadů, ví ‚co‘, ale ještě neví ‚jak‘ – jak své nápady předat a zformovat. Když je člověk starý, už ví ‚jak‘, ale zase už nemá takové nápady. Když budete mít štěstí, tak se vám možná

párkrát v životě stane, že budete vědět, co' a budete vědět i ,jak'."

Přestože se choreografie nedá naučit, jak nám často opakoval, považuji ho za svého učitele, který ovlivnil moje myšlení o tanci, zejména v práci s hudbou a formou. Také mě ovlivnil v tom, že je třeba vnímat zodpovědnost za tanečnický a společnou práci a cítit vášně, zápal pro to, co dělám.

Přeji do dalších let hodně zdraví a spokojenosti.

Ivana Đukić

Přednášky, nebo spíše setkání a rozhovory, o choreografickém umění s Pavlem Šmokek probíhaly kromě HAMU také v klubu Státní Opery, v restauraci U Parlamentu, dokonce i v Nekoři, kde v posledních letech žije. Na všechny vzpomínám často a ráda. Profesor Šmok vždy chtěl, abych své tvůrčí vize dávala na papír, aby předloha byla jasná, abych se v procesu práce vždy mohla vrátit k původním záměrům, v případě, že by mě tvůrčí síly uvěznily v labyrintu různých možností zpracování. Nezřídka zcela lidově pochválil anebo pragmatizoval mé „přehnané“ fantazie slovy: „*Tohle máš dobrý, tohle máš na p...*“ Tím ovšem nechtěl nic jiného, než zabránit mému ubírání se „špatným směrem“. Sdílel se mnou, i když někdy poněkud neshovívavým způsobem, své bohaté zkušenosti. Při posledním setkání jsme si povídali o mé choreografii, ve které jsem chtěla ztvárnit harmonické vztahy „prvních lidí“, jejichž tanec se po zdánlivě nevinné hádce změní a vyvrcholí destrukcí celé společnosti. Člověk měl být na konci choreografie pohřben a jevištěm se měly plazit larvy nadměrné velikosti. Tato vize a touha

po jejím zpracování pramenily z mých pocitů, že v době, v níž žijeme, se buď brzy zrodí motýli, anebo přežijí jen červi. On se na mě tehdy podíval a řekl: „*Děvče, vykládej jeden příběh, přestaň zachraňovat svět.*“ Za pochopení nutností zobecňování vlastních tvůrčích vizí, hledání praktických způsobů pro jejich dosažení i za lekce přístupů k ovládnutí různých divadelních zákonitostí, patří profesorovi Šmokekovi můj velký dík.

Leona Kubešová

Studovat choreografii u profesora Šmoka bylo rozhodně nezapomenutelné. Dodnes mi zní v uších jeho nejčastější otázka: „*Proč?*“ Vedl mě k přemýšlení o tom, co jsem vlastně vytvořila, jak budou danou choreografií vnímat diváci a podobně. Nutno říct, že pokud tuto otázku položil, bylo vždy něco špatně. A následovalo: „*Předělat!*“ Jednou jedinkrát jsem si uhájila svůj názor a ... nefungovalo to. Opět měl pravdu. Dodnes si při své práci kladu tu prostou otázku a bohužel často zjistím, že na ni nemám odpověď. Jedině snad... Předělat!

Marika Hanušová

Pavel Šmok je pro mě učitelem bez přetvářky, učitelem ve škole i mimo školu. Učí hlavně svým příkladem, svými obrovskými zkušenostmi, které umí předávat dál, a je schopen dát volnost vlastní tvorbě.

Pamatuji si jeho první slova na přednášce choreografie: „*Proč studujete choreografii? Myslíte si, že já vás to naučím? Nikoliv. Pokud to nemáte v sobě, nikdo vás to nenaučí.*“

Kladl důraz na dramaturgii, soulad tance s hudbou a s tím související čtení a práci

Slavnostní představení Fenomén Pavel Šmok k příležitosti životního jubilea, 20. 10. 2012, Stavovské divadlo Praha, foto Roman Sejkot

s partiturou. Rád chodil na zkoušky a vždy měl dobrou radu. Pavla Šmoka si nesmírně vážím, jsem ze srdce ráda, že jsem mohla tančit jeho choreografie a být při jejich vzniku. To byla pro mě vůbec ta nejlepší škola choreografie. Obdivuji jeho neutuchající tvořivost, spojenou s nesmírnou citlivostí k hudbě, výrazu, schopnost předat tancem hloubku myšlenky divákovi. Pavel Šmok je člověk moudrý, vtipný, tvořivý, člověk s mnoha zájmy a srdcem na svém místě. Člověk, kterého dodnes oslovuji „Mistře“ a kterému děkuji za to, že je mým učitelem.

Lucie Holánková

Mistr Šmok je mým životním učitelem – člověkem, který mě v mnohém ovlivnil. Náš profesní i osobní vztah začal ještě před studiem na HAMU a před „oficiálním“ ustanovením rolí učitel – žák. Pracovala jsem v Pražském komorním baletu od roku 1999 a měla tu čest tančit v mnoha jeho

choreografiích. Pamatuji si na zkoušku choreografie *Po zarostlém chodníčku*, bylo to několik dní před mou premiérou v úloze Jenůfy. Přišel se podívat a zkontrolovat mě, řekl jen pár připomínek, ale to, jak výstižně, citlivě, inspirativně a s humorem se mnou pracoval, bylo fascinující... na chvíli jsem se dotkla tak křehkého a vzácného souznění mezi tvůrcem a interpretem, hudbou a pohybem, sdělením a prožitkem. Přála jsem si zažívat pokaždé takovou zkoušku.

Ale to, co mě naučil, nejsou jen moudra týkající se tance, hudby a choreografie, hlavně mi předal své bohaté životní zkušenosti, sdělil mi své názory, postoje a filozofii. Při debatách nechyběly vtipy, ale i novinky ze světa vědy a techniky. Vždy říkal, že choreografie se nedá naučit, takže ji nenaučil, jen si o ní povídal. A já mu za to všechno z celého srdce děkuji.

Vše nejlepší, Mistře!